

ZONGULDAK'A BAĞLI ELVANPAZARCİK BELDESİNİN 19. YÜZYILIN ORTALARINDAKİ SOSYOEKONOMİK DURUMU

Ahmet EFİLOĞLU*

Özet

Elvanpazarcık Zonguldak merkez ilçesine çok yakın bir mesafede bulunan bir beldedir. 1991'e kadar köy olan belde 2 Kasım 1991'de belediye yapılmış; 2014'te ise belde belediyesine dönüştürülmüştür. Beldenin tarihi Zonguldak'ın tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü Zonguldak'ın kentleşmeye başlamasından önce şehrin üzerinde kurulacağı arazi Elvanpazarcık'ı oluşturan köylere bağlı deniz kenarında boş, sazlık ve bataklık bir araziydi. Bundan dolayı burayla alakalı yapılacak bir çalışma Zonguldak'ın tarihine de katkı sağlayacaktır. Temettuat defterleri sayesinde 19. yüzyılın ortalarında bir yerleşim yerinde yaşayan kişilerin sosyoekonomik durumlarını ortaya koymak mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada da temettuat defterleri kullanılarak Elvanpazarcık'ın 19. yüzyılın ortalarındaki ekonomik ve sosyal yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Defterlerden köylerde yaşayan kişilerin sahip oldukları malları mülkleri, yaptıkları ekonomik faaliyetleri, elde ettikleri gelirleri ve ödedikleri vergi miktarları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti, Zonguldak, Elvanpazarcık, Temettuat Defterleri, Sosyoekonomik yapı

THE SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ELVANPAZARCİK DISTRICT OF ZONGULDAK IN THE MIDDLE 19TH CENTURY

Abstract

Elvanpazarcık is a town located close to the central district of Zonguldak. The town, which was a village until 1991, was made into a municipality on November 2, 1991; in 2014, it was transformed into a town municipality. The history of the town is of great importance to that of Zonguldak. Before the urbanization of Zonguldak, the land on which the city would be built was empty, reed, and swamp land by the sea connected to the villages that make up Elvanpazarcık. Therefore, a study conducted in this area will also contribute to the history of Zonguldak. Thanks to the Temettuat notebooks, it is possible to reveal the socio-economic status of the people living in a settlement in the 19th century. In this study, the economic and social structure of Elvanpazarcık in the middle of the 19th century was examined using temettuat notebooks. From these books, the properties of the people living in the villages, their economic activities, their income, and the amount of taxes they paid were determined.

Keywords: 19th Century, Ottoman Empire, Zonguldak, Elvanpazarcık, Temettuat Registers, Socio Economic Structure

* Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ahmetefiloglu@beun.edu.tr. Orcid: 0000-0002-0294-5943

Extended Abstract

Elvanpazarlık is a town located close to the central district of Zonguldak. The town, which was a village until 1991, became a municipality in 1991, and was transformed into a town municipality in 2014. The history of the town is of great importance to that of Zonguldak. Before the urbanization of Zonguldak, the land on which the city would be built was part of the villages that made up Elvanpazarlık and were empty, reed bed, and marshland by the sea. Therefore, a study conducted in this area will also contribute to the history of Zonguldak. In this study, records of the assets of each household in the villages and hamlets of the town were used.

Today, the town consists of seven neighborhoods: Merkez, Elvan, Tasmacı, Çalca, Cumhuriyet, Hayat, and Celepçioğlu. Five of these neighborhoods were included in the financial records of the households. The two remaining neighborhoods were probably formed by an increase in population from the 19th century to the present day. Today's quarters of the town are referred to as hamlets in records. Only the Celepçioğlu District is mentioned as a village affiliated with the Gerdek hamlet.

When the records were examined, a total of 87 households lived in the town: 32 in Pazarlık, 20 in Elvan, 18 in Tasmacı, 13 in Çalca and four in Celepçioğlu. Since it is accepted in Ottoman demographic studies that a household consists of an average of five people, an average of 435 people live in 87 households. When we look at the occupations of the heads of the households, 64 people were registered as agriculturalists, 12 as laborers, five as servants, one as a sailor, one as an orphan, one as a carpenter, one as a soldier, and one as a felt maker in Istanbul.

In Elvanpazarlık, where 73.5 % of the heads of households are engaged in agriculture, planting activities are carried out on 422 acres of land in 68 parcels. There are 26 acres of fallow land adjacent to cultivated land. In other words, the total amount of land planted and left fallow is 448 acres. Wheat, barley, and oats are cultivated in these lands. The most produced products in the town are wheat (37.542,4 kg, oats (36.525,6 kg), and barley (21.849,5 kg in third. In addition to these agricultural activities, 458 animals were maintained. The species of animals fed were fertile, infertile, fertile, infertile, fertile water buffalos, water buffalo cubs, calves, heifer, anatolian black bulls, water buffalo oxes, lambs, kids, and donkeys. Of the animals in the town, 230 were considered small cattle and 228 were considered regular cattle.

As of 1844, the people of Elvanpazarlık had earned 15.655,5 pennies of income from agricultural activities. When the earnings of 1413 pennies obtained from fruit trees and 285.5 pennies obtained from grape vines are added, the total agricultural income becomes 17352 pennies. For livestock proceedings, a total income of 1017.5 pennies was obtained.

Villagers living in this area primarily engage in agriculture and animal husbandry. Those who do not have land and those who cannot earn enough income from their land are engaged in agricultural work for people with larger lands. In addition, the villagers, although little, receive some revenue from renting the mill. Moreover, some villagers have irregular income recored in their registers as emergencies. In addition, other small amounts of revenue are obtained from various jobs, such as carpentry, rowing, felting, and carving. Another economic activity from which villagers generate income is coal labor and trade. This was most likely charcoal. This is because coal mines have not yet begun operating. Since the town is surrounded by forests, both charcoal production and trade with lumber and its transportation are important economic activities in which the villagers generate income.

The total income of the townsfolk per year was 38.934,5 pennies. 19.081,5 pennies of total income is from agriculture, animal husbandry and water mill, and 19853 pennies are from

other economic activities. Accordingly, 49 % of the total income in the town is generated from agriculture, and close to %51 is from non-agricultural economic activities. Lumber transport accounts for 72.2% of non-agricultural revenues. The total amount of tax paid by the residents of the town is 13.869 pennies. This amount corresponds to 35.6% of the total annual earnings of the villagers. The average total income of people in a year is 447.5 pennies. The income of 52 households was above the average income. On the other hand, the income of the 30 households was below average income. And lastly, five households have no income.

Giriş

1839'da Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle başlayıp 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden süreçte genel Osmanlı mali sisteminde özel olarak da vergi konusunda ciddi reformlar yapıldı.¹ Dönemin idarecileri devletin varlığının devamını sağlayabilmek için giriştikleri reformların hayata geçirilmesi için sağlam bir mali yapıya ihtiyaç duyuyorlardı. İdarecilere göre devletin mali problemlerinin çözülmesi yeterli ve sağlam gelir kaynaklarının temin edilmesiyle mümkün olacaktı.² Çünkü o zamana kadar uygulanan geleneksel vergi yöntemleri başta tarım olmak üzere ticaret ve sanayi ile ilgili grupları olumsuz etkilemiş, bu kesimleri üretimden koparmıştı.³ Bu da ekonominin bozulmasına, halkın ağır vergiler altında ezilmesine neden olmuştu.⁴

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte yapılmaya başlanan reformlar kapsamında öşür, ağnam ve cizye dışındaki tüm tekâlifi şeriye vergileri kaldırıldı ve iltizama son verildi. Ayrıca her açıdan son derece karmaşık bir hale gelen çok sayıda örfi vergi de kaldırıldı.⁵ Kaldırılan örfi vergilerin yerine "vergi, vergi-yi mahsusa, an-cemaatin vergi" gibi çeşitli isimlerle ifade edilen tek bir vergi konuldu.⁶ Bu verginin total olarak miktarı vilayet ve liva ölçeğinde Maliye Nezareti tarafından belirlenecek; belirlenen toplam miktar önce kazalar daha sonra mahalle ve köyler arasında insanların ödeme güçleri göz önünde bulundurularak bölüştürülecekti.

Günümüz uygulamalarına benzer bir şekilde hanenin gelirine göre tespit edilecek olan bu verginin tahsis edilebilmesi için öncelikle vergi yükümlüsü olan hanelerin gelirlerinin ve servetlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla 1840'da yaygın bir gelir ve servet sayımı çalışması başlatıldı; ancak bu ilk sayımdan beklenen sonuç

1 Harun Şahin, "Osmanlı Vergi Sisteminden Reform ve Temettü Vergisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.37, S.1, 2013, 48-49; Coşkun Çakır, "Tanzimat Dönemi Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 51 (2011), 72-73.

2 Tefik Güran, "19. Yüzyıl Temettütat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Der: Halil İnalıcı, Şevket Pamuk (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000), 73.

3 Tefik Güran, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 314.

4 Coşkun Can Aktan vd., "Osmanlı Vergi İsyancıları I", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Y.2002, C.7, S.2, 1-20.

5 Güran, "19. Yüzyıl Temettütat Tahrirleri", 73.

6 Said Öztürk, "Konya Temettuat Defterleri", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 1999 Bildiriler Kitabı*, (Konya: 2000), 534.

elde edilemedi. Böyle olunca bir kaç yıl sonra imparatorluğun büyük bir bölümünde daha sistemli yeni bir sayım gerçekleştirildi.⁷

1844 yılında gerçekleştirilen bu *Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuat** sayımına kısaca temettu sayımı denilmektedir. Temettu kelimesi sözlükte kar, kazanç ve fayda anlamına gelmektedir. Temettuat ise temettu kelimesinin çoğuludur.⁸ Köylere varıncaya kadar yapılan bu sayımlarda hane hesabıyla kişilerin sahip oldukları emlak, arazi ve hayvanları ile tarımsal faaliyetleri ve diğer ekonomik faaliyetleri ile bu faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri kaydedildi. Sayımlar daha önceki mali sayımlardan farklı olarak merkezden gönderilen memurlar tarafından değil de sayımı yapılan idari birimin Müslüman topluluklarında muhtar ve imam, gayrimüslim topluluklarında kocabaş ve papaz tarafından ziraat müdürleri veya vekilleri gözetiminde yapıldı.⁹

İmparatorluğun Batı ve Orta Anadolu, Ege adaları ve doğu Balkanlar'ın bazı kısımlarında yani Tanzimat'ın uygulandığı yerlerde yereldeki görevliler tarafından yapılan bu sayımlar neticesinde tutulan defterler merkeze gönderildi. Böylece binlerce defterden oluşan ve Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen zengin Temettuat defterleri koleksiyonu ortaya çıktı. Bu defterlerin küçük bir bölümü Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler tasnifi içinde de yer almaktadır. Ancak çok büyük bir bölümü ayrı olarak Temettuat defterleri (ML. VRD. TMT) katalogunda toplanmıştır. Katalogdaki defterlerin küçük bir kısmı 1840 yılı sayımı sonuçlarını ihtiva emektedir.¹⁰ Defterlerin tasnif ve kataloglanmasında o tarihlerdeki idarî taksimat esas alınmıştır. Defterler, içindeki bilgiler esas alınarak alfabetik olarak eyaletlere ayrılmıştır. Her eyalet de kendi içinde alfabetik olarak kazalara ayrılmıştır. Defterler 1256-1261/1840-1845 tarihleri arasında toplam 17.747 adettir.¹¹

Temettuat defterlerinde sayımlar sırasında tespit edilen bilgiler şu dört grupta toplanmıştır.

a) Kişilik Bilgileri

- Hane sahibinin ismi ve unvanı
- Mesleği

7 Güran, "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", 76; Şahin, "Osmanlı Vergi Sisteminden Reform ve Temettü Vergisi", 48-49.
* Kelime bazı kaynaklarda temettü-temettüat, şeklinde bazı kaynaklarda ise temettu-temettuat şeklinde geçmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberinde fon ismi temettuat şeklinde geçtiği için bu şekilde kullanılması tercih edilmiştir.

8 Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, Haz: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2014), 344.

9 Güran, "19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar", 195; Mübahat S. Kütükoğlu, Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, *Belleten*, 59, 1995, 397-398; Aylin Doğan, "19. Yüzyılda Antalya Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısının İncelenmesinde Temettuat Defterlerinin Katkısı", *Akdeniz İİBF Dergisi*, (38) 2018, 200.

10 Güran, "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", 76.

11 *Osmanlı Arşivi Rehberi*, (İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2010), 248.

b) Vergi Ödemeleri

• Bir yıl içerisinde mükellef hane reisi tarafından ödenen bir tür gelir vergisi olan "Vergi-yi mahsusanın kuruş olarak miktarı

• Eğer hane gayri-müslim ise aile üyelerinin ödemekle yükümlü olduğu cizye kâğıtlarının tür ve sayıları

• Aynen ödenen aşar vergisinin ürünler itibarı ile miktarı ve parasal karşılığı

• Nakden ödenen aşar ve rüsumun parasal değeri

c) Taşınır Taşınmaz Servetler

• Hanenin sahip olduğu veya tasarrufu altında olan ekili veya nadasa bırakılmış tarlanın, bahçenin, bağ ve çayırın dönüm olarak miktarı (ayrıca hanenin kira ile tuttuğu ya da kiraya verdiği toprakların dönüm olarak miktarı ve kimden kiralandığı ya da kime kiraya verildiği)

• Hanenin sahip olduğu küçükbaş ve büyükbaş hayvanların cinsleri ve sayıları

• Hanenin sahip olduğu değirmen, dükkân, kışlak ve benzeri taşınmaz bir serveti varsa sayısı ve birim büyüklüğü

d) Gelirler

• Hanenin sahip olduğu veya tasarrufu altında tuttuğu yukarıda belirtilen her bir taşınır veya taşınmaz servetin bir yıl içinde sağladığı hasılat veya kira gelirleri

• Hane reisinin ve diğer hane üyelerinin esnafılık, ticaret veya emek faaliyetlerinden sağladığı gelirler.¹²

Temettuat defterlerindeki bu bilgiler sayesinde bir bölgenin demografik ve etnik yapısı, fert düzeyinde menkul ve gayr-ı menkul kaynakları, ferdin yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, toplam ve ayrıntılı vergi yükü, işgücü, kişilerin mesleği, yetiştirilen zirai ürünler ve beslenen hayvanlar, ticari ve sınaî kurumlar hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Bundan dolayı özellikle yerel tarih araştırmalarında bir kentin, kazanın veya köyün sosyal ve iktisadi yapısını ortaya koymada bu defterler çok kullanılmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan Elvanpazarcık temettuat defterleri Çaycuma temettuat defterlerinin içerisinde yer almaktadır. Bugünkü Elvanpazarcık beldesini oluşturan divan ve köyler temettü sayımının yapıldığı zaman Bolu Eyaletinin Çarşamba yani bugünkü ismiyle Çaycuma kazasına bağlıydılar. Bu divanlardan Elvan divanı temettuat defteri Osmanlı Arşivinde ML.VRD.TMT.d. fonunda 3317 numaralı, 50*18,5 ebadında, 16 sayfadan oluşan bir defterdir. Defterin son sayfasında Elvan ve Hasunlar karyeleri imamı, muhtarı evvel ve muhtar-ı sani ile Osman Beşe oğlu İsmail'in imza-

12 Güran, "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", 77-78; Said Öztürk, "Türkiyede Temettuat Çalışmaları", 48.

sı bulunmaktadır. Pazarcık divanı temettuat defteri ML.VRD.TMT.d. fonunda 3306 numaralı, 49,5*18 ebadında, 20 sayfadan oluşan bir defterdir. Defterin son sayfasında Elvan ve (?) karyeleri imamı, muhtarı evvel ve muhtar-ı sani ve Kundakçı oğlu Halil'in imzası bulunmaktadır. Tasmaca divanı temettuat defteri ML.VRD.TMT.d. fonunda 3308 numaralı, 50*18 ebadında, 16 sayfadan oluşan bir defterdir. Defterin son sayfasında imam-ı karye Çeküc oğlu Hasan, muhtar-ı evvel der karye-i Pazarcık mea Tasmaca ve Halıca muhtar-ı sâni der karye-i Pazarcık mea Tasmaca ve Halıca, Burkucu oğlu Süleyman, Baki oğlu Hasan imzaları bulunmaktadır. Çalca divanı temettuat defteri ML.VRD.TMT.d. fonunda 3327 numaralı, 50*18 ebadında, 12 sayfadan oluşan bir defterdir. Defterin son sayfasında imam-ı karye Barutçu oğlu Hüseyin muhtar-ı evvel der karye-i Pazarcık mea Tasmaca ve Halıca muhtar-ı sâni der karye-i Pazarcık mea Tasmaca ve Halıca Veli oğlu Mustafa Nurcu oğlu Selim imzaları bulunmaktadır. Celepçioğlu karyesi ise ML.VRD.TMT.d. fonunda 3318 numaralı 50*18 ebadında, 40 sayfalı Gerdek divanı defterinde geçen bir köydür.

1. Elvanpazarcık'ın Sosyoekonomik Yapısı

1.1. Nüfus

Elvanpazarcık Zonguldak merkez ilçesine 14 km uzaklıkta bulunan bir beldedir. 1991'e kadar köy statüsünde olan belde 2 Kasım 1991'de belediyeleşmiş; 2014 yılında ise belde belediyesine dönüştürülmüştür. Belde Merkez, Elvan, Tasmacı, Çalca, Cumhuriyet, Hayat, Celepçioğlu olmak üzere yedi mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerden beşinin temettuat defterlerinde kaydı bulunmaktadır. Geriye kalan iki mahalle muhtemelen 19. yüzyıldan günümüze gelinceye kadar nüfusun artmasıyla oluşmuştur. Beldenin günümüzdeki mahalleri temettuat defterlerinde divan olarak geçmektedir. Sadece Celepçioğlu Mahallesi temettuat defterlerinde Gerdek divanına bağlı bir köy olarak geçmektedir. Bu divanlarda Pazarcık'ta 32¹³, Elvan'da 20¹⁴, Tasmaca'da 18¹⁵, Çalca'da 13¹⁶, Celepçioğlu köyünde dört¹⁷ olmak üzere toplam 87 hane yaşamaktadır.

Temettu sayımı yapılırken sadece vergi mükellefi olan hanelerin reisleri kaydedildiği ve hanede yaşayanların kaç kişi olduğu belirtilmediği için köylerde kaç kişinin yaşadığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak bu sorunu aşmak için Osmanlı demografi araştırmalarında bir hanenin ortalama beş kişiden oluştuğu kabul edilmektedir.¹⁸

13 Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16.

14 Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11.

15 Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11.

16 Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9.

17 Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

18 Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Çalışmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, 12. Ayrıca ifade etmek gerekir ki hanedeki birey sayısının beşin üzerinde veya altında olduğunu iddia eden tarihçiler de bulunmaktadır. Bkz: Nejat Göyünç, "Hane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: XV (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 552-553.

Buna göre 1844'te 87 hanenin bulunduğu beldede 435 kişinin yaşadığını ifade edebiliriz. Ancak bunun ortalama bir sonuç olduğunu, gerçek nüfusun bundan daha fazla olabileceğini belirtmek gerekir. Çünkü 1896 tarihli Kastamonu Salnamesinde yer alan nüfus bilgilerinde hane ortalama nüfusunun yedi kişiye çıktığı görülmektedir. Söz konusu salnamede Pazarcık köyünde 30 hanede 225 kişinin, Elvan köyünde 46 hanede 335 kişinin yaşadığı kaydedilmiştir.¹⁹1935 nüfus sayımına göre Elvan köyünün nüfusu 226, Pazarcık köyünün nüfusu 325 olmak üzere toplam 551 olmuştur.²⁰

Yakın zamanlara gelindiğinde beldenin 2022'de nüfusu; Merkez mahallesi 739, Elvan mahallesi 300, Tasmacı mahallesi 521, Hayat mahallesi 458, Çalca mahallesi 337, Cumhuriyet mahallesi 226, Celepçioğlu mahallesi 208 olmak üzere toplam 2789 olmuştur.²¹

1.2. Temettuat Defterlerine Kaydedilen Hane Reislerinin İsimleri ve Meslekleri

Gerçekleştirilen temettu sayımları sırasında gelir sahibi olan hane reislerinin isimleri, lakap ve sülale isimleriyle birlikte kaydedilmiştir. Aşağıdaki tablolarda temettuat defterlerinde geçen hane reislerinin isimleri verilmiştir.²²

Tablo 1: Elvan divanında temettuat defterine kaydedilen hane reislerinin isim listesi

Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi	Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi
1	Uzunoğlu İbrahim	11	Çakaloğlu Hüseyin
2	Uzunoğlu Halil	12	Molla Halil oğlu Ali
3	Çakaloğlu Halil	13	Hatiboğlu Halil
4	Koca Mehmet oğlu Hüseyin	14	Köse Durmuş oğlu Ali
5	Kıratlıoğlu Ömer	15	Topçuoğlu Hasan
6	Kabarıkıoğlu Süleyman	16	Kara Salih oğlu İbrahim
7	Kabarıkıoğlu Hüseyin	17	Bukrioğlu Halil
8	Uzunoğlu İsmail	18	Osman Beşe oğlu İsmail
9	Uzunoğlu Hüseyin	19	Bukrioğlu İsmail
10	Bıçakçioğlu Hasan	20	Bıyıklıoğlu Mehmet

19 *Kastamonu Vilayeti Salnâmesi*, (Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası, 1314/1896), 342.

20 *Genel Nüfusu Sayımı Kati ve Mufassal Neticeler Köyler Nüfusu 20 İlk Teşrin 1935*, (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik genel Direktörlüğü, Hüsnü Tabiat Basımevi, 1937), 122, 307.

21 <https://www.nufusune.com/merkez-ilce-nufusu-zonguldak> (E.T. 29.04.2023)

22 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

Tablo 2: Pazarcık divanında temettuat defterine kaydedilen hane reislerinin isim listesi

Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi	Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi
1	Hacıoğlu Derviş İsmail	17	Laz oğlu Hüseyin
2	Kabakoğlu Ali	18	Laz oğlu İbrahim
3	Çavuşoğlu Mehmet	19	Çelebioğlu Hüseyin
4	Kayuk oğlu Hüseyin	20	Celebcioğlu Ali
5	Köse Mehmet oğlu Mustafa	21	Kundakçı oğlu Yakup
6	Köseoğlu Memiş	22	Kundakçı oğlu Ali
7	Köse İbrahim oğlu İbrahim	23	Şakir oğlu Ahmet
8	Köse İbrahim oğlu Ahmet	24	Kara Mehmet oğlu Emin
9	Sinan oğlu Veli	25	Kundakçı oğlu Halil
10	Şekür oğlu Mustafa	26	Ahmet oğlu İbrahim
11	Şekür oğlu Emin	27	Köse oğlu Hüseyin
12	Şekür oğlu İbrahim	28	Alici oğlu İbrahim
13	Şekûr oğlu Ali	29	Alici oğlu Halil
14	Köseoğlu Mustafa	30	Alicik oğlu Ali karındaşı Hüseyin
15	Köseoğlu İbrahim	31	Kalyoncuoğlu İbrahim
16	Hatipoğlu İsmail	32	Hamid oğlu İsmail

Tablo 3: Tasmaca divanında temettuat defterine kaydedilen hane reislerinin isim listesi

Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi	Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi
1	Burkucu oğlu Süleyman	10	Palaoğlu Hüseyin
2	Çeküç oğlu Hüseyin	11	Palaoğlu Ali
3	Çeküç oğlu Hasan	12	Palaoğlu Hasan Karındaşı Hüseyin
4	Çeküç oğlu Süleyman	13	Gökmen oğlu Ali
5	Çeküç oğlu Selim	14	Deli Recep oğlu İsmail
6	İmamoğlu Yetim Mustafa	15	Çeküç oğlu Halil
7	Kalafatçı oğlu Osman	16	Bâkî oğlu Ali
8	Çeküç oğlu Ahmet	17	Bâkî oğlu Dülger Hasan
9	Palaoğlu Mustafa	18	Baki oğlu Hüseyin

Tablo 4: Çalca divanında temettuat defterine kaydedilen hane reislerinin isim listesi

Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi
1	Barutçu oğlu Hüseyin
2	Cin uşağı oğlu İsmail
3	Nurcuoğlu Selim
4	...(?) oğlu Halil [ve] birader İbrahim
5	...(?) oğlu Hüseyin
6	Veli oğlu Memiş
7	Veli Beşe oğlu Mehmet
8	Muslı Beşe oğlu Mehmet
9	Kahveci oğlu Halil
10	Kahveci oğlu Mustafa
11	Kahveci oğlu Osman
12	Temurci (Demirci) oğlu Osman
13	Veli oğlu Mustafa

Tablo 5: Celepçioğlu köyünde temettuat defterine kaydedilen hane reislerinin isim listesi

Hane / Sıra No	Hane Reisinin İsmi
1	Celepçi oğlu Mustafa
2	Celepçi oğlu İsmail
3	Celepçi oğlu Mustafa
4	Celepçi oğlu İbrahim

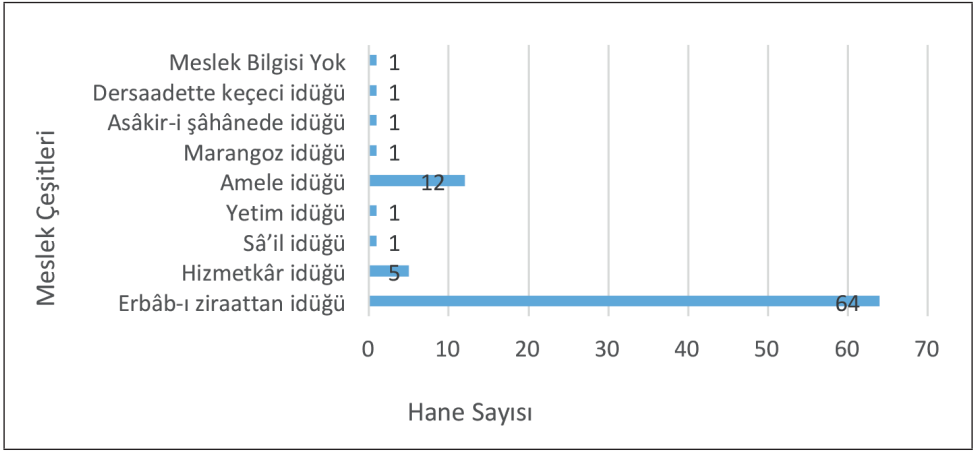
Görülebileceği üzere hane reisleri ya babalarının isimleriyle ya sülale isimleriyle ya da lakaplarıyla birlikte yazılmışlardır. İsimlerin tamamına yakını dini isimlerdir. Sülale ismi olarak Elvan divanında Uzunoğlu, Çakaloğlu, Kabarıkıoğlu ve Bukri oğlu; Pazarcık divanında Şeküroğlu, Köseoğlu, Kundakçioğlu; Tasmaca divanında Çeküç oğlu, Pala oğlu, Baki oğlu; Çalca divanında Veli oğlu, Kahveci oğlu; Celepçioğlu köyünde Celepçi oğlu isimleri dikkat çekmektedir. Bu isimlere sahip olan kişilerin birbirleri ile akraba olmaları kuvvetle muhtemeldir.

1.3. Hane Reislerinin Meslekleri

Temettuat defterlerine gelir sahibi olan kişilerin isimleri ile birlikte meslekleri de kaydediliyordu. Aşağıdaki grafikte beldeyi oluşturan divanlarda yaşayanların mes-

lek bilgileri verilmiştir.²³ Buna göre defterlere, toplam 87 hane reisinin 64'ü "erbâb-ı ziraat" yani çiftçi, 12'si amele, beşi hizmetkâr, biri sâil, biri yetim, biri marangoz, biri İstanbul'da asker, biri İstanbul'da keçeci olarak kaydedilmiştir. Bir hane reisinin meslek bilgisi boş bırakılmıştır. Geliri olmayan kişilerin durumlarıyla alakalı ihtiyaç, yetim, başkalarının yardımlarıyla geçinen gibi açıklamalar da meslek bilgisi olarak defterlere yazılmıştır.

Grafik 1: Meslek çeşitleri

Grafikten de anlaşılacağı üzere beldede yaşayanların tamamına yakını yani %93'ü tarımla ilgili bir meslek sahibidir. Bu kişilerin %73,5'i kendi arazisinde tarımla uğraşmakta; %13,7'si yeteri oranda toprağı olmadığı için tarım işçiliğı yapmakta; %5,7'si de büyük çiftliklerde çalışmaktadır. Bundan başka iki tane esnaf bulunmakta ancak bu kişilerden birisi İstanbul'da esnaflık yapmaktadır. Ayrıca bir kişi İstanbul'da askerlik mesleğini icra etmektedir. Üç hane reisinin ise bir mesleğı bulunmamaktadır.

1.4. Tarım Alanları

Hane reislerinin %73,5'inin ziraatla uğraştığı Elvanpazarcık'ta 68 parçada toplam 422 dönüm arazide ekim dikim faaliyeti yapılmaktadır. Ekim yapılan arazilerin yanında 26 dönüm nadasa bırakılmış arazi bulunmaktadır. Yani ekilen ve nadasa bırakılan arazilerin toplam miktarı 448 dönümdür.

Beldede ekim dikim faaliyetlerinin yanında meyvecilik ve bağcılık da yapılmaktadır. Defterlerde meyve çeşitleri yazılmadığı için hangi meyvelerin yetiştirildiğini bilemiyoruz. Pazarcık ve Elvan divanlarında 59'ar tane, Tasmaca divanında 29, Çalca divanında 24, Celepçioğlu köyünde sekiz olmak üzere toplamda 179 meyve ağacı kay-

²³ BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

dedilmiştir. Ayrıca Elvan divanında dört, Pazarcık divanında 24 olmak üzere toplam 28 adet veya dönüm üzüm bağı bulunmaktadır. Defterlerde bu faaliyet bazen “üzüm eşcarı” bazen de “bağcılık” olarak kaydedilmiştir. Kayıtların ağaç sayısını mı yoksa bağların dönümünü mü gösterdiği belli olmamaktadır. İster ağaç sayısı ister dönüm olsun her iki durumdan da diğer divanlara nazaran Pazarcık'ta daha fazla bağcılık yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Beldedeki tarım arazilerinin dağılımı

	Mezru Tarla (Dönüm)	Gayrı mezru Tarla (Dönüm)	Meyve Ağacı	Bağ/Üzüm Ağacı
Pazarcık divanı	145	15	59	24
Elvan divanı	117	2	59	4
Tasmaca divanı	81	4	29	
Çalca divanı	52	5	24	
Celepçioğlu köyü	27		8	
	422	26	179	28

Beldede büyüklüğü 50 dönüm ve üzerinde olan büyük tarım işletmesi bulunmamaktadır. Büyüklüğü 10-50 dönüm arasında olan orta büyüklükteki işletme sayısı ise sadece altı tanedir. Divanlarda 12 dönüm ile en geniş tarım arazisine sahip olan kişi Elvan divanında Bıçakçioğlu Hasan'dır. Onu aynı divanda 11 dönüm arazi ile Uzunoglu İsmail takip etmektedir. Pazarcık divanından onar dönüm araziye sahip olan hane reisleri; Köse İbrahim oğlu İbrahim, Köseoğlu Mustafa, Alicik oğlu Halil, Alicik oğlu Ali karındaşı Hüseyin ve Celepçioğlu köyünden Celepçi oğlu İbrahim'dir. Divanlardaki tarım işletmelerinin geriye kalanı on dönümün altındaki küçük işletmelerdir. Beldede ekilen arazilerin ortalaması 4,8 dönümdür. Buna göre 87 hanenin 49'u belde ortalamasının üzerinde bir araziye sahiptir. Buna karşın, 19 hanenin hiç arazi bulunmamakta 19 hanenin de sahip olduğu arazi belde ortalamasının altındadır.

1.5. Tarım Ürünleri

Beldede üretilen tarım ürünleri buğday (hınta), arpa (şair), yulaf ve üzümdür. Temettuat defterlerinde öşür vergisine tabi olan bu ürünlerin birim fiyatları da kaydedilmiştir. Buna göre buğdayın kilesi altı, arpanın beş, yulafın üç kuruştur. Kayıtlarda üzüm ve meyvelerin birim fiyatları verilmemiş, sadece %10 oranındaki aşar bedeli kaydedilmiştir. Bu nedenle üzüm ve meyvelerin toplam üretim değeri hesaplanabilmekte ancak üretim miktarlarını hesaplamak mümkün olamamaktadır.

Defterlerdeki öşür (aşar) kayıtlarından köylerde kaç kilo ürünün yetiştirildiğini hesaplamak mümkün olmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere kile miktarı ile çarpıldığında köylülerin ürettikleri ürünlerin toplam miktarları tespit edilebilmek-

tedir. Elde edilen miktarlar kilenin kilogram karşılığı ile çarpıldığında köylerde üretilen ürünlerin kaç kilogram oldukları ortaya çıkmaktadır. Buna göre belde üretilen tarım ürünlerinin toplam miktarları ve değerleri şu şekildedir:²⁴

Tablo 7: Elvanpazarcık'ta üretilen tarım ürünlerinin toplam miktarı ve değeri

Ürünler	Buğday (Hınta)	Arpa (Şair)	Yulaf	Mısır	Meyve	Üzüm	Bostan
Toplam öşür miktarı (Kuruş)	878	491	492,5	4	149	34	6
Toplam Gelir (Kuruş) (Toplam öşür x10)	8780	4910	4925	40	1490	340	60
Ürünlerin Birim Değeri (Kuruş)	6 Kuruş	5 Kuruş	3 Kuruş	-	-	-	
Toplam Üretim Miktarı (Kile)	1463,3	982	1641,6				
Toplam Üretim Miktarı (kg) (Toplam kile miktarı x Kilenin kg karşılığı ²⁵)	37542,4	21849,5	36525,6	40	1490	340	60

Toplam üretim miktarlarına göre 37542,4 kg ile belde de en çok üretilen ürünün buğday olduğu görülmektedir. Onu ikinci olarak 36525,6 kg ile yulaf ve 21849,5 kg ile arpa takip etmektedir. Osmanlı döneminde bir kişinin yıllık buğday tüketim ihtiyacının altı kile yani 191 kilo olduğu kabul edilmektedir. Buna göre ortalama 487 kişinin yaşadığı belde kişi başına 86 kg buğday düşmektedir ki bu sonuç belde de üretilen buğday miktarının ihtiyacın çok altında olduğunu göstermektedir.²⁶ Tarım ürünleri içerisinde mısırın sadece Pazarcık divanında bir hanede ekiliyor ve diğer yerlerde hiç ekilmiyor olması dikkat çekmektedir.

1.6. Hayvan Varlığı

Temettuat defterlerinde hanelerin besledikleri hayvanların tür, cins ve adetleri yazılmıştır. Defterlere beldeyi oluşturan divanlarda toplam 458 adet hayvan kaydedilmiştir.²⁷ Beslenen hayvan türleri; sağman inek, kısır inek, buzağı, sağman koyun,

24 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

25 Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da, buğdayda kile 20 okka, yani 25,656 kg, arpa da ise 22,25 kg olarak hesaplanmıştır. Walthar Hinz, "İslam'da Ölçü Sistemleri", Çev: Acar Sevim, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5, 1990, 51.

26 Osmanlı döneminde bir kişinin yıllık buğday tüketim ihtiyacı 6 kile yani 191 kilo olduğu tespit edilmiştir. Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, (İstanbul: Eren Yayınları,1998), 217.

27 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

sağman keçi, kısır keçi, sağman manda, malak, dana, düve, karasığır öküzü, manda öküzü, kuzu, oğlak, merkeptir.

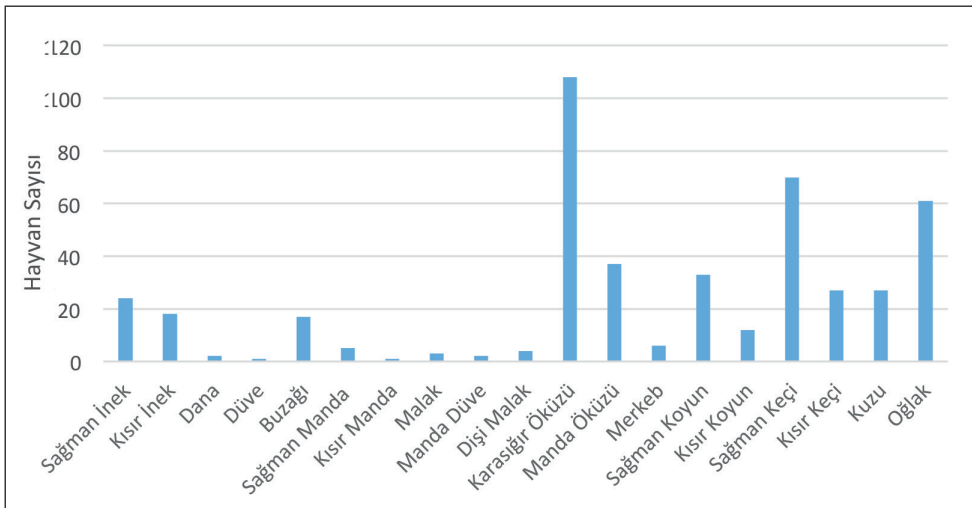
Beldedeki hayvanların 230'u küçükbaş 228'i büyükbaş hayvandır. Büyükbaş hayvanların 145'i karasığır ve manda öküzü, altısı merkep ve 77'si sığır ve mandadır. Köylülerin süt ve süt ürünü ihtiyacı için en fazla hangi hayvan beslediklerine baktığımızda; sağman hayvanların 103'ünün küçükbaş 29'unun büyükbaş olduğu görülmektedir. Bu rakamlardan köylülerin süt ve süt ürünleri ihtiyacını büyük oranda küçükbaş hayvanlardan karşıladığı anlaşılmaktadır.

Büyükbaş hayvanlar içerisinde sayıca en fazla olanı karasığır öküzüdür. Pazarcık divanında 36 tane karasığır öküzü, 14 tane manda öküzü; Elvan divanında 26 karasığır öküzü, on manda öküzü, Tasmaca divanında 23 karasığır öküzü, beş manda öküzü, Çalca divanında 18 karasığır öküzü altı manda öküzü ve Celepçioğlu köyünde beş karasığır öküzü, iki manda öküzü olmak üzere toplamda 108 karasığır öküzü, 37 manda öküzü beslenmektedir. Öküzler çiftçiler için çok önemli bir hayvandır; hem tarlaların sürülmesinde hem de beldede yoğun olarak yapıldığı anlaşılan ormancılık faaliyetlerinde kereste taşınmasında kullanılmaktadırlar.

Beldedeki yük hayvanı ise oldukça sınırlı sayıdadır. Dört tanesi Pazarcık, iki tanesi Elvan divanında olmak üzere toplam altı merkep beslenmektedir.

Beldede 66 baş ile sayıca en çok hayvana sahip olan hane reisi Çalca divanında bir hane numarasıyla deftere kaydedilmiş olan Barutçu oğlu Hüseyin'dir. Onu 40 baş hayvanla Elvan divanından Uzunoğlu İsmail takip etmektedir. Üçüncü olarak da Pazarcık divanından 32 baş hayvanla Alicik oğlu Halil takip etmektedir.

Grafik 2: Hayvan türleri ve sayıları

1.7. Gelir Türleri

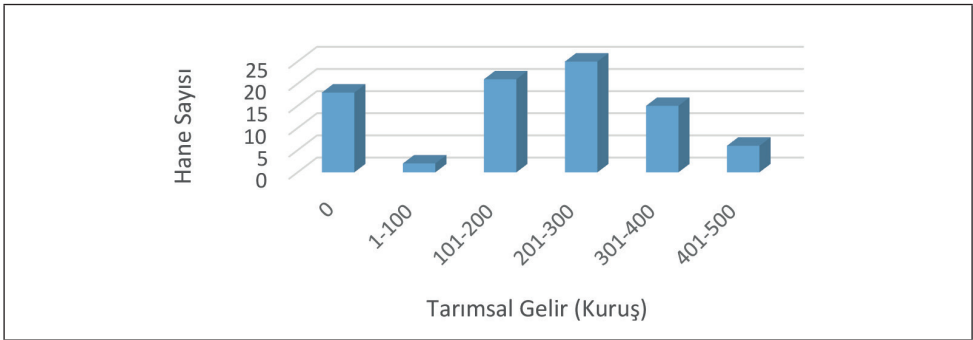
1.7.1. Tarım Gelirleri

Elvanpazarcık ahalisinin 1844 yılı itibariyle tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelirler defterlere kaydedilmiştir. 1845 yılı için ise tahmini gelirler yazılmıştır. Köylüler 1844 (1260) yılında yaptıkları zirai faaliyetlerden toplam 15655,5 kuruş gelir elde etmişlerdir. Buna meyve ağaçlarından elde edilen 1413 kuruş ile üzüm ağaçlarından elde edilen 283,5 kuruş gelir ilave edildiğinde toplam tarımsal gelir 17352 kuruş olmaktadır.²⁸

Sayım memurları insanların bir sene sonraki gelirlerini de tahmini surette defterlere kaydetmişlerdir. 1845 yılı için gelirlerin 3120,5 kuruş artış göstereceğini öngören memurlar, köylülerin ekim faaliyetleri gelirlerinden 19089, meyvecilik faaliyetlerinden 1099, bağcılık faaliyetlerinden 284,5 kuruş gelir elde edeceklerini tahmin etmişlerdir.

1844 yılında gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerden 17352 kuruş gelir elde edilen beldede yıllık ortalama tarımsal gelir 199,4 kuruş olmaktadır. Buna göre 87 haneden oluşan beldede tarımsal geliri olmayan hane sayısı 18, tarımsal geliri yıllık ortalama tarımsal gelirin altında olan hane sayısı ise 23'tür. Yıllık tarımsal geliri 468 kuruşla en fazla olan kişi Celepçioğlu köyünden Celepçioğlu İbrahim'dir. 432 kuruşla tarımsal gelirden ikinci olan iki hane bulunmaktadır; Pazarcık divanından Alicik oğlu Halil, Çalca divanından Barutçu oğlu Hüseyin. 423 kuruşla üçüncü en yüksek gelire sahip olan kişi Tasmaca divanından Burkucu oğlu Süleyman'dır.

Grafik 3: Tarımsal gelir dağılımı

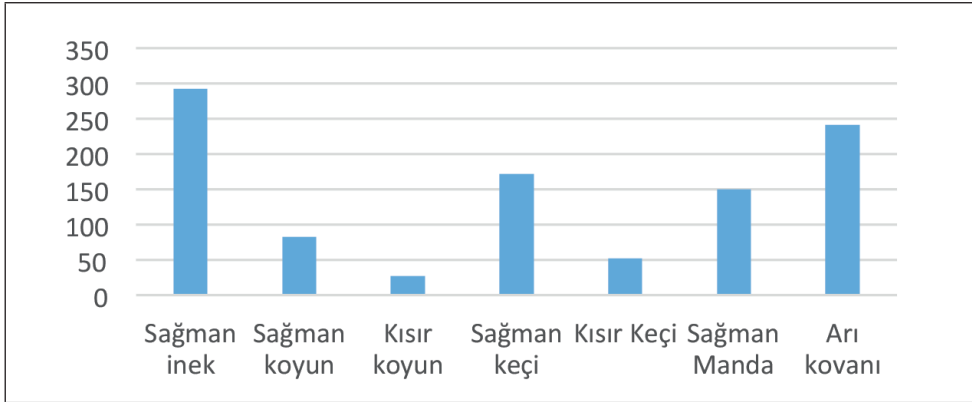
28 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

1.7.2. Hayvancılık Gelirleri

Temettuat defterlerine her hanenin kaç tane hayvana sahip olduğuyla birlikte inek, koyun, keçi ve kısrağa ait yıllık gelirler ile arı kovanı sayıları ve bunlardan elde edilen yıllık gelirler kaydedilmiştir.²⁹ Defterlere büyükbaş olarak inek ve manda; küçükbaş olarak da koyun ve keçi ile arı kovanlarına gelir yazılmıştır. Hayvan başına yazılan gelir miktarı hayvanın türüne ve sayımın yapıldığı köye göre değişmektedir. Örneğin bir baş sağman ineğe Pazarcık divanında 12 kuruş gelir yazılırken Elvan divanında on ile 30 kuruş arasında farklı gelirler yazılmıştır. Sağman mandaya iki divanda da 30 kuruş yazılmıştır. Pazarcık divanında koyun ve keçilere üçer kuruş yazılırken Elvan divanında sağman koyuna iki, kısır koyuna 1,5, sağman keçiye 1,5, kısır keçiye bir kuruş gelir yazılmıştır. Arı kovanına genel olarak on kuruş yazılmıştır.

Beldede hayvancılık geliri olarak Pazarcık divanında 401 kuruş, Elvan divanında 132,5 kuruş, Tasmaca divanında 211 kuruş, Çalca divanında 240 kuruş, Celepçioğlu köyünde 33 kuruş olmak üzere toplamda 1017,5 kuruş gelir elde edilmiştir. Aşağıdaki grafikte divanlarda yaşayan köylülerin besledikleri hayvanlardan elde etmiş oldukları gelirler görülmektedir:

Grafik 4: Hayvancılıktan elde edilen gelir dağılımı

1.7.3. Diğer Gelirler

Elvanpazarcık'ta yaşayan köylüler öncelikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Arazisi olmayanlar ile arazilerinden yeteri kadar gelir elde edemeyenler geniş topraklara sahip olan kişilere tarım işçiliği yapmaktadırlar.³⁰ Bunun yanında köylüler az da olsa değirmen yeri kirasından gelir elde etmektedirler. Ayrıca bazı köylüler def-

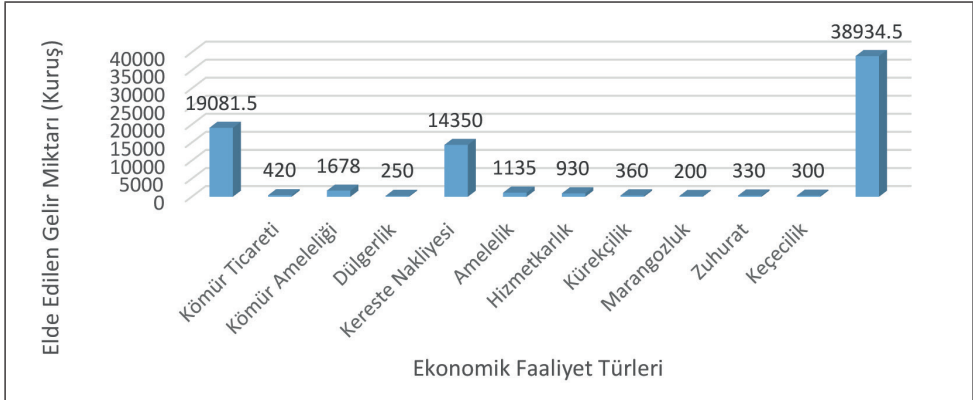
29 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

30 Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, 403.

terlere zuhurat olarak kaydedilmiş düzenli olmayan bir gelire sahiptirler. Bundan başka az miktarda marangozluk, kürekçilik, keçecilik, dülgelik gibi çeşitli işlerden gelir elde edilmektedir. Köylülerin gelir elde ettikleri bir diğer ekonomik faaliyet kömür ameliği ve ticaretidir. Bu yüksek ihtimal odun kömürü olmalıdır. Çünkü bu tarihlerde henüz daha kömür madeni işletilmeye başlanmamıştır. Beldenin çevresi ormanlarla çevrili olduğu için hem odun kömürü imalatı ve ticareti hem de kereste kesimi ve nakliyesi köylülerin gelir elde ettikleri önemli bir ekonomik faaliyet olmaktadır.

Belde ahalisinin bir yılda elde ettiği toplam gelir 38934,5 kuruştur. Bu miktarın 12650 kuruşu Pazarcık divanı, 9768,5'i Elvan divanı, 7724 kuruşu Tasmaca divanı, 6043,5 kuruşu Çalca divanı, 2748,5 kuruşu Celepçioğlu köylülerinin elde ettikleri gelirdir. Toplam gelirin 19081,5 kuruşu tarım, hayvancılık ve asiyaab geliri, 19853 kuruşu da diğer ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Buna göre beldedeki toplam gelirin yarıya yakını yani %49'unu tarım gelirleri oluşturmakta, %51'e yakını ise tarım dışı ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Tarım dışı gelirlerin %72.2'sini de kereste nakliyesi oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyetlere göre elde edilen gelirlerin dağılımı şu şekildedir:³¹

Grafik 5: Tüm ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirler

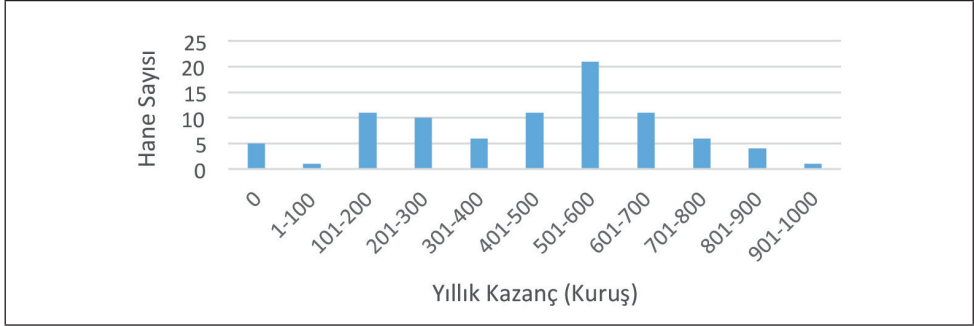

Ahalinin bir yılda elde ettiği toplam gelirin ortalaması 447,5 kuruştur. 52 hane reisinin geliri ortalama gelirin üzerindedir. Buna karşın 30 hane reisinin geliri ortalama gelirin altındadır. Ayrıca 5 hane reisinin hiç geliri bulunmamaktadır. Belde 930 kuruşla en yüksek toplam gelire sahip olan kişi Celepçioğlu köyünden Celepçioğlu İbrahim'dir. İkinci olarak da 886 kuruş gelire Pazarcık divanında Alicik oğlu Ali karındaşı Hüseyin'dir. Aşağıdaki grafikte gelir dağılımı gösterilmiştir.

31 BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

Grafik 6: Yıllık kazanç dağılımı

1.8. Vergiler

1.8.1. Vergiyi Mahsusa

Daha önce belirtildiği üzere vergi-yi mahsusa Tanzimat'tan sonra örfi vergiler yerine konmuş olan ve bazı istisnalar dışında ekonomik durumlarına göre herkesten alınan bir vergidir. Verginin miktarı liva ölçeğinde belirlenir ve bu miktar livaya bağlı kazalar arasında paylaştırılırdı. Daha sonra kazaların müdür ve meclis azaları tarafından kasaba ve köylere, en sonunda da köy ve mahallelere düşen miktarlar tespit edilirdi.³²

Beldede yaşayanların ödedikleri toplam vergi-yi mahsusa miktarı 13869 kuruştur. Bu miktar köylülerin elde ettikleri yıllık toplam kazancın %35,6'sına denk gelmektedir. Divanlara tarh edilen vergi-yi mahsusa yüzdelik oranları ise şu şekildedir: Pazarcık divanı %40,6; Elvan divanı %29,5; Tasmaca divanı %34,1; Çalca divanı %41,7; Celepçioğlu köyü %24,8. Görüleceği üzere divanların ödedikleri vergi-yi mahsusa oranları farklılık göstermektedir. Hane başına tarh edilen vergi-yi mahsusa oranları da aynı şekilde değişkenlik göstermektedir. Geliri yüksek olan hane reislerine yüksek oranda vergi tarh edilmektedir. Ancak toplam geliri köy ortalamasının altında veya biraz üzerinde olanlara geliri fazla olanlara nispetle daha yüksek oranda vergi tarh edildiği de gözden kaçmamaktadır.

32 Rafet Metin, "1260-61 / 1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Kubad Köyünün Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 8, S.14 Şubat 2018, 129; Metin Menekşe, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Seyitgazi Kazası Kümbet Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı (9184 Numaralı Temettuat Defterine Göre)", *History Studies*, Volume 7, Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. İbrahim Güler, 113; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 4-16; BOA, ML VRD. TMT. d. Nr. 3317, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3308, 4-11; BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3327, 4-9; BOA, ML VRD. TMT. d. Nr. 3318, 22-23.

Tablo 8: Yıllık toplam gelir ve vergi-yi mahsusa oranı

	Yıllık Toplam Gelir (Kuruş)	Vergi-yi Mahsusa Miktarı (Kuruş)	Vergi-yi Mahsusa'nın Yıllık Gelire Oranı (%)
Pazarcık divanı	12650	5138	40,60
Elvan divanı	9768,5	2884	29,50
Tasmaca divanı	7724	2639,5	34,10
Çalca divanı	6043,5	2525,5	41,70
Celepçioğlu köyü	2748,5	682	24,80
Toplam	38934,5	13869	35,60

1.8.2. Öşürler

Köylüler vergi-yi mahsusanın yanında tarım ve hayvancılık gelirlerinden de kazançlarının onda biri oranında aşar/öşür vergisi ödüyorlardı. Aşağıdaki tabloda divanların tarımsal gelir dağılımları ve ödedikleri öşür miktarları gösterilmektedir:

Tablo 9: Yıllık toplam tarımsal gelir ve öşür oranı

	Öşür Vergisi Toplamı	Tarım ve Hayvancılık ile Hissedarlık Geliri Toplamı	Öşürün Tarımsal Gelire Oranı (%)
Pazarcık divanı	753	6565	11,40
Elvan divanı	365	3523,5	10,30
Tasmaca divanı	425	4211	10
Çalca divanı	378	3223,5	11,70
Celepçioğlu köyü	175,5	1558,5	11,20
Toplam	2096,5	19081,5	10,90

Tablo incelendiğinde öşür oranlarının da divandan divana değiştiği görülmektedir. %11,70 ile en yüksek öşür oranına Çalca divanı sahiptir. Onu %11,40 ile Pazarcık divanı takip etmektedir. Tasmaca divanında ise tam olarak %10 oranında öşür ödenmiştir.

1.8.3. Vergilerin Gelire Oranı

Temettuat defterlerindeki kayıtlardan kişilerin ödedikleri vergilerin gelirlerine oranları hesaplanabilmektedir. Yapılan hesaplamada belde bir yılda toplanan vergi-yi mahsusa ve öşürün miktarı köylülerin yıllık gayrisafi gelirlerinin %29'u denk geldiği görülmektedir. Ancak bu oran divan bazında farklılık göstermektedir. Örneğin Pazarcık divanında vergilerin toplamı köylülerin yıllık toplam gayrisafi gelirleri-

nin %31,7'si nispetindedir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere bu oran divan bazında değişiklik göstermektedir.³³

Tablo 10: Divan bazında köylülerin ödedikleri vergilerin gelirlerine oranı

	Toplam Vergi Miktarı (Kuruş)	Yıllık Toplam Gayrisafi Gelir (Kuruş)	Vergi Toplamının Gayrisafi Gelire Oranı (%)
Pazarcık divanı	5891	18541	31,70
Elvan divanı	3249	13017,5	24,90
Tasmaca divanı	3064,5	10788,5	28,40
Çalca divanı	2903,5	8947	32,40
Celepçioğlu köyü	857,5	3606	23,70
Toplam	15965,5	54900	29

Sonuç

Zonguldak'ta kentleşme başlamadan önce şehrin arazisine en yakın yerleşim yeri Elvanpazarcık'tı. Burada yaşayan köylüler şehrin deniz kenarındaki dağlık, bataklık, boş olan ve ortasından dere geçen bu arazisini taşımacılık ve deniz ticaretinde kullanıyorlardı. Bundan dolayı bu çevre köylerin sosyoekonomik yapısını ortaya koymak Zonguldak'ın tarihi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bugün Zonguldak merkez ilçesine çok yakın bir mesafede yer alan Elvanpazarcık, 19. yüzyılın ortalarında Pazarcık, Elvan, Tasmaca, Çalca divanları ile Celepçioğlu köyünden oluşmaktaydı. 87 hanenin yaşadığı beldenin toplam nüfusu 435'ti. Bu çevrede yaşayanların tamamına yakını ziraatla uğraşıyordu. Ancak bölgenin dağlık ve engebeli olmasından dolayı tarım yapılan arazi geniş değildi ve üretilen ürünler de buğday, arpa ve yulaf ile sınırlıydı. Üretilen buğday miktarı da belde nüfusunun ihtiyacının altındaydı.

Beldede tarım ve hayvancılığın yanında en çok yapılan ekonomik faaliyet ormancılıktı. Köylüler toplam gelirlerinin yarısından fazlasını kereste kesim ve nakliyesinden elde ediyorlardı. Çevrede kömür üretim ve ticareti de yapılıyordu. Ancak bu maden değil odun kömürüydü. Beldedeki 87 hanenin 55'inin toplam geliri yıllık ortalama gelirin üzerindeydi. Buna karşın hanelerin %40,2'sinin geliri ortalamanın altındadır. Bu sonuç beldede yaşayanların yarıya yakınının ekonomik sorunlar yaşadığını göstermektedir.

³³ Karadeniz Ereğli Temettuat defterleriyle alakalı yapılmış bir çalışmada Ereğli'ye bağlı yerleşim yerlerinde ahalinin ödediği verginin gelirlerine oranı %18 ile %38,9 arasında değişim göstermektedir. Tansu Hilmi Hançer, "Karadeniz Ereğli Divan ve Köylerinin 19. Yüzyıl Ortalarındaki Sosyoekonomik Durumu", Turcology Research, 75, 502; Bartın ve köylerinde de aynı durum yaşanmaktadır. Ramazan Arslan, 19. Asırda Bartın Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı, (Bartın: Bartın Üniversitesi Yayını 2019), 145-147.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Varidat Kalemi BOA, ML VRD.TMT. d. Nr. 3306, 3308, 3317, 3318, 3327.

2. Kitaplar

Arslan, Ramazan. *19. Asırda Bartın Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Bartın: Bartın Üniversitesi Yayını, 2019.

Genel Nüfusu Sayımı Kati ve Mufassal Neticeler Köyler Nüfusu 20 İlk Teşrin 1935, İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Hüsnü Tabiat Basımevi, 1937.

Güran, Tevfik. *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Güran, Tevfik. *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul: Eren Yayınları, 1998.

Kastamonu Vilayeti Salnâmesi, Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası, 1314/1896.

Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2010.

Sami, Şemsettin. *Kamus-ı Türki*, Haz: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2014.

3. Makaleler

Aktan, Coşkun Can vd. "Osmanlı Vergi İsyancıları I", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Y.2002, C.7, S.2.

Barkan, Ömer Lütfi. "Tarihi Demografi Çalışmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953.

Çakır, Coşkun. "Tanzimat Dönemi Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 51, 2011.

Doğan, Aylin. "19. Yüzyılda Antalya Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısının İncelenmesinde Temettuat Defterlerinin Katkısı", *Akdeniz İİBF Dergisi*, (38) 2018.

Göyünç, Nejat, "Hane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt XV, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1997.

Güran, Tevfik. "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Der: Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

Hañçer, Tanu Hilmi. "Karadeniz Ereğli Divan ve Köylerinin 19. Yüzyıl Ortalarındaki Sosyoekonomik Durumu", *Turcology Research*, 75, 2022.

Hinz, Walther. "İslam'da Ölçü Sistemleri", Çev: Acar Sevim, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5, 1990.

Kütükoğlu, Mübahat S. "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleken*, 59, 1995.

Menekşe, Metin. "XIX. Yüzyıl Ortalarında Seyitgazi Kazası Künbet Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı (9184 Numaralı Temettuat Defterine Göre)", *History Studies*, Volume 7, Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. İbrahim Güler.

- Metin, Rafet. "1260-61 / 1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Kubad Köyünün Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 8, S.14, 2018.
- Öztürk, Said. "Konya Temettuat Defterleri", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 1999 Bildiriler Kitabı*, Konya: 2000.
- Öztürk, Said. "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S. 1, 2003.
- Şahin, Harun. "Osmanlı Vergi Sisteminden Reform ve Temettü Vergisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.37, S.1, 2013.

4. İnternet Kaynakları

<https://www.nufusune.com/merkez-ilce-nufusu-zonguldak> (E.T. 29.04.2023)